

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu **Prevence kriminality mladistvých. Způsoby řešení kriminality mladistvých a úloha systému spravedlnosti mladistvých v Evropské unii**

(2006/C 110/13)

Dne 10. února 2005 se Evropský hospodářský a sociální výbor, v souladu s čl. 29 odst. 2 Jednacího řádu, rozhodl vypracovat stanovisko ve věci *Prevence kriminality mladistvých. Způsoby řešení kriminality mladistvých a úloha systému spravedlnosti mladistvých v Evropské unii*.

Specializovaná sekce „Zaměstnanost, sociální věci, občanství“, kterou Výbor pověřil přípravou podkladů na toto téma, přijala stanovisko dne 22. února 2006. Zpravodajem byl pan Zufiaur Narvaiza.

Na 425. plenárním zasedání, které se konalo ve dnech 15. a 16. března 2006 (jednání dne 15. března), přijal Evropský hospodářský a sociální výbor následující stanovisko 98 hlasy pro, 0 hlasy proti a 1 člen se zdržel hlasování.

1. Úvod

1.1 Kriminalita mladistvých je v současné době aspektem kriminality, jenž působí rostoucí znepokojení v evropské společnosti, a od minulého století je předmětem neustálého zkoumání na mezinárodní úrovni. Měli bychom však upozornit na to, že chování mladých lidí má často větší vliv než chování dospělých, zejména pokud je negativní, což podněcuje společnost k tomu, aby měla především na mladistvé pachatele nepříznivý pohled. Je vhodné uvést, že v mnoha případech jsou oběťmi kriminality mladistvých právě mladí lidé. V důsledku toho význam, jaký evropská společnost připisuje kriminalitě mladistvých, znamená, že musí být nalezena efektivní odpověď, jež bude muset být především vybudována na trojitěm základě: prevenci, trestně-výchovných opatřeních a sociální integraci a reintegraci nezletilých a mladistvých pachatelů.

1.2 EHSV se domnívá, že zformování společné strategie pro boj s kriminalitou mladistvých by mělo být součástí cílů Evropské unie, jimž je věnována velká pozornost, a to nejen proto, že postihuje obzvláště zranitelnou část populace (nezletilé a mladistvé, jež často patří do skupin ohrožených sociálním vyloučením), ale rovněž proto, že přijmeme-li preventivní opatření pro mladistvé pachatele dnes, nejen že nebudeme muset v budoucnosti usilovat o jejich sociální rehabilitaci, ale rovněž tak zabráníme kriminalitě dospělých. Ačkoli již existuje řada projektů a evropských politik, jež mohou mít nepřímý vliv na prevenci kriminality mladistvých (evropská strategie zaměstnanosti přijatá Evropskou radou v Lucemburku v listopadu 1997, evropská sociální agenda přijatá Evropskou radou v Nice v prosinci 2000, Evropský pakt mládeže a podpora aktivního občanství přijaté Evropskou radou v Bruselu v březnu 2005 atd.), a rovněž mnoho dohod a usnesení souvisejících s mládeží⁽¹⁾, které také podporují

(1) Usnesení Rady a představitelů vlád členských států, kteří se sešli na Radě, ze dne 14. prosince 2000, o sociálním začlenění mládeže (Úř. věst. C 374, 28.12.2000); Usnesení Rady a představitelů vlád členských států, kteří se sešli na Radě, ze dne 27. června 2002, o rámci evropské spolupráce v oblasti mládeže (Úř. věst. C 168, 13.7.2002); Bílá kniha Evropské komise o novém impulsu pro evropskou mládež (KOM(2001) 681 v konečném znění); Sdělení Komise Radě o evropských politikách týkajících se mládeže. (KOM(2005) 206 v konečném znění).

normální proces integrace této části populace do společnosti, existuje stále nedostatek nástrojů a opatření zaměřených výhradně na kriminalitu mladistvých.

1.3 Provést analýzu situace v zemích EU není vůbec jednoduché, protože každá země má svou vlastní definici kriminality mládeže vycházející z různých faktorů. V některých zemích tento pojem označuje chování nezletilých, které odpovídá jednomu z typů chování uvedených v jejich právních předpisech nebo v trestním zákoníku. V jiných zemích, kde je systém spravedlnosti mladistvých založen na vzdělávacím či sociálním modelu, zahrnuje řada činů, které jsou stíhány v daném justičním systému a které spáchají nezletilí, rovněž činy, které by byly, pokud by je spáchali dospělí, předmětem správního nebo občanskoprávního řízení a vůbec by nevyústily v trestní stíhání⁽²⁾. I v trestněprávním stíhání existují velké rozdíly, neboť některé země mají trestní právo pro mladistvé se speciálním trestněprávním stíháním, mezitím co jiné uvalují stejné tresty na mladistvé jako na dospělé, i když tresty mají určitá omezení a zmírnění. Kromě toho existují rozdíly ve věku trestní odpovědnosti mladistvých, přičemž větší shoda panuje, pokud jde o horní hranici (horní hranice je 18 let, v některých nových zemích se však může zvýšit na 21), dolní hranice věku se značně liší od 7 do 16⁽³⁾.

1.4 Vezmeme-li v úvahu omezení způsobená těmito rozdíly, měli bychom poukázat na to, že podle srovnávací statistiky členských států EU tvoří kriminalita mládeže v průměru 15 % z celkové kriminality, v některých zemích až 22 %. V každém

(2) To se především týká tzv. „statutových trestných činů“, jako je útěk z domu, život na ulici atd.

(3) Mezi zeměmi EU je největší shoda, pokud jde o horní hranici věku, kdy se v systému spravedlnosti mladistvých na všechny případy uplatňuje věková hranice 18 let, i když některé země na mladistvé uplatňují v různé míře a podle případu věkovou hranici 21 let (Rakousko, Německo, Řecko, Itálie, Nizozemsko a Portugalsko). Větší rozdíly existují, pokud jde o minimální věkovou hranici trestní odpovědnosti: 7 v Irsku; 8 v Řecku a Skotsku; 10 v Anglii, Walesu a Francii; 12 v Nizozemsku a Portugalsku; 13 v Polsku; 14 v Rakousku, Estonsku, Německu, Maďarsku, Itálii, Lotyšsku, Litvě, Slovinsku a Španělsku; 15 v České republice, Dánsku, Finsku, Slovensku a Švédsku a 16 v Belgii. Měli bychom však mít na paměti, že v mnoha případech, zejména ve věku od 7 do 13-15, nemají daná opatření ve skutečnosti trestněprávní charakter a jsou méně přísná než ta opatření, která jsou uplatňována na pachatele ve věku od 13-15 do 18-21, přičemž je v mnoha případech zcela vyloučeno zadržení v nápravných zařízeních.

případě bychom měli upozornit na to, že míra tzv. „neoznámené“ trestné činnosti (procento nebo počet trestných činů, které nejsou oznámeny oficiálním orgánům sociální kontroly, tj. policii a soudům) je tvořena především trestnými činy spáchanými nezletilými pachateli. Důvodem je především skutečnost, že tyto trestné činy obecně nejsou závažné a jejich obětí jsou často sami nezletilí, kteří se pravděpodobně nebudou obracet na příslušné orgány.

1.5 Bez ohledu na obraz, jaký poskytují statistiky ve kterékoliv době, v evropských zemích zcela zřejmě existuje široce rozšířený dojem, že kriminalita mládeže roste a že trestné činy spáchané mladistvými jsou stále závažnější. Za těchto okolností veřejnost žádá efektivnější kontrolní mechanismy, které v mnoha zemích vedou k přitvrzení právních předpisů, jež se týkají mladistvých. Uvedené skutečnosti mají zdůraznit potřebu přijmout opatření pro koordinaci a vedení, jež by usnadnila řízení tohoto jevu na evropské úrovni, a stejně tak potřebu dobře navržených informačních politik, jež by pomohly uvést na správnou míru přehnaně dramatické vnímání tohoto problému, uvedené v prvním bodě stanoviska.

1.6 Aniž bychom chtěli jakýmkoli způsobem zlehčit význam studování příčin kriminality mládeže (o nichž pojednává následující část stanoviska, i když ve stručné formě) nebo potřeby podrobného prostudování politik prevence (o nichž se rovněž zmiňuje tento dokument ve všech svých částech a jež musí být v každém případě navrženy tak, aby řešily příčiny), **je hlavním cílem tohoto stanoviska analýza situace nezletilých, kteří z důvodu svého chování, kterým porušují trestněprávní předpisy, podléhají působnosti různých systémů spravedlnosti mladistvých a dostupných intervenčních mechanismů určených k jejich ochraně, převýchově a reintegraci do společnosti s cílem zabránit recidivnímu chování.**

2. Příčiny kriminality mladistvých

2.1 Mladistvého vede ke spáchání trestného činu mnoho různých důvodů a okolností, v jejichž hodnocení se expertům v oboru ještě nepodařilo dosáhnout obecné shody. Nicméně, budeme-li vycházet ze široce uznávaných příčin a zaměříme-li se více na příčiny související s ekonomickými a sociálními faktory prostředí (do té míry, že se jimi budeme nejvíce zabývat v kontextu tohoto stanoviska), můžeme vyzdvihnout níže uvedené příčiny.

2.1.1 Jak rozpad rodiny, tak i problémy související s udržením rovnováhy mezi rodinným životem a prací stále častěji vedou k nedostatku pozornosti a absenci omezení a kontroly nad dětmi. V důsledku toho se mladí lidé často snaží

vyplnit tyto mezery tak, že se připojí k mládežnickým gangům, jež se zaměřují na určitý druh společného symbolu (ideologického, hudebního, národního, sportovního atd.), avšak obvykle je charakterizují postoje směřující k porušování zákona. Jsou původcem velké části asociálního jednání (vandalismu, graffiti) nebo skutečného násilí a další trestné činnosti.

2.1.2 Řádnou integraci nezletilých do společnosti ztěžuje také sociálně-ekonomická marginalizace či chudoba. K marginalizaci častěji dochází mezi mladými lidmi z přistěhovaleckých rodin (obzvláště zranitelní jsou dětští přistěhovanci bez doprovodu) a v určitých „ghettech“ ve velkých městech. Takové oblasti jsou často odlidštěným městským prostředím, jež má tendenci ve svých obyvatelích vyvolávat pocity bídy a agresivity.

2.1.3 K označování a sociálnímu cejchování, jež často připravuje půdu pro asociální chování a kriminalitu, vede záškoláctví a neúspěch ve škole.

2.1.4 Plodnou půdou pro delikventní chování je rovněž nezaměstnanost, která je nevyšší právě mezi mladými lidmi a často vede ke stavům frustrace a zoufalství⁽⁴⁾.

2.1.5 Vysílání násilných scén a postojů v určitých pořadech některými médii nebo videohry pro mladistvé pomáhají u mladých lidí vytvářet hodnotový systém, v němž je násilí považováno za přijatelné chování.

2.1.6 Zneužívání drog a toxických látek jsou často příčinou toho, že narkomani páchají trestnou činnost, aby mohli žít svou závislost. Stejně tak jsou sníženy nebo odstraněny normální zábrany, když je narkoman pod vlivem takových látek nebo když má abstinenční symptomy. Musíme se rovněž zmínit o nadměrné konzumaci alkoholu (i když příležitostně), protože hraje významnou úlohu v souvislosti s vandalismem a nebezpečným řízením motorového vozidla.

2.1.7 Mezi další příčiny patří poruchy osobnosti a chování, a to buď v souvislosti s faktory uvedenými v předchozím bodě, nebo nezávisle na nich. Často společně s dalšími sociálními faktory prostředí přispívají k tomu, že mladí lidé jednají impulzivně a bez rozmyslu, ovlivnění sociálně přijatými standardy chování.

⁽⁴⁾ Srov. v souvislosti s tímto faktorem a chudobou, o které je zmínka v bodě 2.1.2, *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth*, na které v současné době pracuje GR pro zaměstnanost a sociální věci Evropské komise a kterou koordinuje Institute for Regional Innovation and Social Research (IRIS).

2.1.8 Nedostatky ve výuce a předávání sociálních a občanských hodnot – jako je dodržování pravidel, solidarita, velkorysost, tolerance, úcta k ostatním lidem, kritické vědomí sama sebe, empatie, vysoké standardy práce atd., které jsou v našich „globalizovaných“ společnostech nahrazovány více utilitárními hodnotami, jako je individualismus, soutěživost či nadměrná spotřeba – mohou za určitých okolností způsobit určitý stupeň odloučení od společnosti.

2.2 K této kombinaci faktorů dochází v různé míře po celé EU, ve společnostech, které prosperují, ale v nichž vede sociální rozpad k asociálnímu a deviantnímu chování.

2.3 Aby bylo možné zabránit násilnému chování a řešit kriminalitu mladistvých, musí společnosti vyvinout strategie, jež spojují preventivní opatření s aktivní intervencí a trestáním. Preventivní a intervenční opatření musí být navržena tak, aby zajistila sociální integraci všech nezletilých a mladistvých v zásadě prostřednictvím rodiny, komunity, vrstevnických skupin, škol, odborného vzdělávání a trhu práce.

Justiční a trestní opatření a odpovědi musí vždy vycházet z principů zákonnosti, presumpce nevinu, práva na obhajobu, přísně spravedlivého procesu, úcty k soukromí, proporcionality a flexibility. Jak samotné soudní řízení, tak výběr opatření a rovněž jejich následné provádění by měly vycházet ze **zásady nejvyššího zájmu dítěte** ⁽⁷⁾.

3. Omezení tradičních systémů spravedlnosti mladistvých

3.1 Konvenční systémy spravedlnosti mladistvých se v reakci na moderní realitu kriminality a ve snaze se jí přizpůsobit setkaly s mnoha problémy. Evropské systémy trestní spravedlnosti nezletilých byly proto velmi pomalé, neúčinné a ekonomicky neživotaschopné: běžné byly dlouhé čekací lhůty a míra opakované trestné činnosti mezi mladistvými pachatelé byla velmi vysoká. Současně postupně oslabovaly tradiční zdroje neformální sociální kontroly (škola, rodina, pracoviště atd.).

3.2 Některé země (zejména skandinávské země) se posunuly od paternalistického „ochranného modelu“, který se objevil na počátku 20. století a podle něhož byli mladiství pachatelé považováni za sociálně nemocné a spojováni a zaměňováni s dalšími nezletilými bez ochrany, ke „vzdělávacímu“ či „sociálnímu modelu“, který představoval sociální či komunitní model zaměřený na kriminalitu mladistvých; tento model stál však mimo soudní systém, a neposkytoval tedy nezletilým potřebnou právní ochranu.

⁽⁷⁾ Článek 40 Úmluvy o právech dítěte, kterou přijalo Valné shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989.

3.2.1 Od 80. let 20. století různé mezinárodní dohody a smlouvy o kriminalitě mladistvých (Minimální standardní pravidla OSN týkající se výkonu soudnictví za účasti mladistvých („Pekingská pravidla“), 1985; Směrnice OSN pro prevenci delikvence mladistvých („Rijádská direktiva“), 1990; Pravidla OSN pro ochranu mladistvých zbavených svobody, 1990; a doporučení č. R (87) 20 Výboru ministrů Rady Evropy o sociální reakci na kriminalitu mladistvých) postupně měnily systémy spravedlnosti mladistvých v evropských zemích zavedením „odpovědnostního modelu“. Zvláštní význam má v tomto kontextu Úmluva o právech dítěte, kterou přijalo Valné shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989 a kterou ratifikovaly všechny členské státy EU, pro něž je nyní závazná. K našemu tématu se vztahují články 37 a 40. Podle „odpovědnostního modelu“ je posíleno právní postavení nezletilého a systém spravedlnosti mladistvých se přibližuje k systému trestní spravedlnosti dospělých a nezletilým propůjčuje stejná práva a záruky. Cílem je spojit výchovné a soudní aspekty za současného uplatnění ochranného modelu a opatření, která mají jasně výchovný charakter. Cílem modelu je jednoduše „učit odpovědnosti“.

3.3 Tento model, který je odvozený od výše uvedených mezinárodních standardů, je postupně začleňován do právních předpisů 25 členských států EU.

3.3.1 Model odpovědnosti vychází z níže uvedených zásad:

- prevence před tvrdým zákrokem: nejlepší způsob boje s kriminalitou mladistvých je prevence vzniku mladistvých pachatelů, což vyžaduje vhodné sociální, pracovní, ekonomické a vzdělávací pomocné programy (mezi nimiž by neměly chybět programy, které podporují a usnadňují správné využívání volného času a volnočasových možností);
- omezení využívání tradičních systémů spravedlnosti na absolutní minimum a zavedení nových systémů spravedlnosti zaměřených především na kriminalitu mládeže, které přenechávají jiné situace, které mohou ovlivnit nezletilé (například opuštění, zneužívání nebo nepřizpůsobivost), jiným službám (sociální péče);
- omezení trestní intervence státu za současné implementace preventivních strategií v oblasti sociální péče o dítě, sociální politiky, trhu práce, zajištění volného času a obecně komunálních politik a stejně tak aktivnější zapojení komunity a dalších sociálních skupin do urovnávání sporů a hledání schůdných alternativ, např. rodina, sociální pracovníci, škola, komunita, sociální organizace atd.;

- minimalizace opatření a trestů zbavujících mladistvé jejich svobody, jež budou omezeny na výjimečné případy;
- větší flexibilita a rozmanitost disciplinárních reakcí spolu s přizpůsobitelnými opatřeními, která mohou být upravena podle situace nezletilého, a v souladu s podmínkami a dosaženým pokrokem při nasazení opatření a jejich uplatňování jako alternativami k zadržení v nápravném zařízení;
- poskytnutí stejných práv a záruk jako mají dospělí v trestním řízení (spravedlivý a nestranný proces) mladistvým pachatelům;
- profesionalizace a odbornost oficiálních orgánů sociální kontroly zapojených do systému spravedlnosti mladistvých. V této souvislosti by mělo být zajištěno školení pro všechny osoby zapojené do výkonu soudnictví nezletilých (policie, soudci, státní zástupci, právníci a odborníci, kteří provádí různé sankce).

4. Nové trendy v oblasti spravedlnosti mladistvých

4.1 Pro řešení kriminality mladistvých existují jiné alternativy než tradiční zadržení v nápravném zařízení. Na mezinárodní úrovni dochází k posunu směrem k dodatečným nebo doplňkovým systémům, které umožňují, aby bylo s nezletilými zacházeno efektivněji a způsobem, který je více prospěšný pro jejich osobní a socio-profesní rozvoj, přičemž není vyloučeno zadržení v nápravném zařízení, pokud je to nevyhnutelné.

4.2 Správná evropská praxe v oblasti spravedlnosti mladistvých se dělí do tří hlavních oblastí: prevence, výchovný režim v místní komunitě nebo centrech a socio-profesní integrace.

4.2.1 Kromě výše zmíněné prevence by měl být zabezpečen výchovný režim nejlépe za pomoci využití zdrojů nebo institucí, které patří ke stejnému sociálnímu prostředí jako dotyční nezletilí, s cílem vybavit je dovednostmi nebo schopnostmi, jejichž nedostatek v první řadě způsobil to, že přišli do konfliktu s trestním právem. Tito nezletilci musí podstoupit důkladné vyšetření specialisty z celé řady oborů, kteří by určili výchovné mezery a stanovili, jakým způsobem je lze vybavit dovednostmi, které sníží riziko opakované trestné činnosti. Stejně tak se musí pracovat i s rodinami, abychom zajistili jejich spolupráci a závazek v procesu výchovy a resocializace těchto nezletilých.

4.2.2 Kromě toho mladí pachatelé spolu s dalšími skupinami, jako jsou zdravotně postižení lidé, etnické menšiny, starší osoby atd., často patří ke skupinám, které jsou nebo mohou být vyloučeny ze společnosti: jejich zvláštní potřeby a problémy, které jsme uvedli výše, vyžadují cílenou pomoc, aby bylo možné dosáhnout osobní soběstačnosti. Jinak jsou odsouzeni k neúspěchu a následně neschopnosti integrovat se do svého

prostředí, čímž se zvyšuje riziko opakované trestné činnosti a nakonec zadržení v trestním systému soudnictví dospělých.

4.2.3 Tito mladí lidé proto potřebují pomoc a vedení v procesu integrace za použití široké škály různých možností (například sociální, kulturní a jazyková integrace). Neexistuje jediný způsob, který by zaručil sociální integraci mladých pachatelů, stejně jako neexistuje žádný stoprocentně účinný mechanismus, který by zaručil, že plně integrovaná osoba nespáchá asociální čin. Existuje však všeobecná shoda o tom, že zaměstnání je klíčový způsob, jakým lze mladé pachatele začlenit do sféry ekonomické a sociální integrace a stability.

4.3 S ohledem na vývoj systémů spravedlnosti mladistvých a na tvrzení uvedená výše v bodech 3.2 a 3.3 bychom měli upozornit na to, že v reakci na pojetí **retributivní justice** (platit za způsobenou škodu) začal být systém spravedlnosti chápán jako **reparativní nebo restorativní systém**, a to v důsledku posunu důrazu v kriminologické politice směrem k oběti (viktimologie) a obnovení role oběti v trestním procesu. Restorativní justice nabízí paradigma přístupu, které zahrnuje oběť, pachatele a komunitu, a snaží se řešit následky konfliktu způsobené trestným činem. Cílem je podpora nápravy způsobené újmy, usmíření stran a posílení pocitu kolektivní bezpečnosti. Restorativní justice usiluje na jedné straně o ochranu zájmů oběti (kdy pachatel musí přiznat újmu způsobenou oběti a pokusit se poskytnout nápravu) a na druhé straně o ochranu zájmů komunity (jejímž cílem je zabezpečit rehabilitaci pachatele, zabránit opětovnému páchání trestné činnosti a snížit náklady trestního řízení) a také pachatele (který není takto zatažen do kruhu trestní spravedlnosti a jsou uplatněny jeho ústavní záruky).

4.4 Pro pachatele má náhrada zvláštní výchovný dopad v tom, že je přiměje zamyslet se nad svou vlastní vinou, protože se setkají tváří v tvář se svou obětí. To je může odradit od podobného chování v budoucnosti. Protože s sebou nenese žádné cejchování, je vysoce výchovný a méně trestající, představuje ideální model pro systém spravedlnosti mladistvých.

4.5 Stručně řečeno, v posledních dvaceti v oblasti spravedlnosti mladistvých došlo k významným změnám, pokud jde o řízení, druhy nápravných opatření a trestů. Na významu získávají jiná opatření než trestní, jako je veřejně prospěšná práce, odškodnění a náhrada, mediace s obětí nebo komunitou, profesní či praktický výcvik nebo zvláštní léčba drogové závislosti nebo jiné závislosti, například alkoholismu. Poslední zmíněné opatření vyžaduje dohled a neustálé sledování postupu a výsledků nezletilého. Tato opatření jsou využívána stále častěji a často mají také formu otevřeného nebo polootevřeného zadržení, dohledu a stálého kontrolování, probace, elektronického označování atd. nebo kombinace několika takových opatření. Navzdory tomuto trendu je stále velmi rozšířenou metodou zbavení svobody v nápravném zařízení nebo vězení.

4.6 Naopak dopad nových jevů, které se objevují zejména ve velkých evropských městech (organizovaný zločin, mládežnické gangy, vandalismus na veřejných místech, násilí při sportu, šikana ve školách, násilí proti rodičům, extrémistické skupiny a xenofobní chování, spojení nových forem trestné činnosti s migrací, drogová závislost atd.), na veřejnost vede v posledních letech v některých evropských zemích k **přítvrzení** trestního práva mladistvých, kdy jsou zvyšovány příslušné maximální tresty, jsou zaváděny různé formy zadržování v zabezpečených nápravných zařízeních a dokonce jsou namísto dětí voláni k odpovědnosti za některé trestné činy rodiče.

4.6.1 V této souvislosti stojí za zmínku reformy v trestním právu mladistvých zavedené v Nizozemsku v roce 1995 a ve Francii v roce 1996 a rovněž britský Criminal Justice and Public Order Act (zákon o trestní spravedlnosti a veřejném pořádku) z roku 1994, který zvýšil maximální trest pro nezletilé od 15 do 18 let z jednoho na dva roky a zavedl možnost zadržení v délce od šesti do 24 měsíců pro nezletilé od 12 do 14 let. Byly rovněž zavedeny „rodičovské příkazy“, které vyžadují, aby rodiče nezletilých, kteří spáchali trestný čin nebo chodili za školu, navštěvovali až tři měsíce týdenní kurzy. Rodičům, kteří opakovaně neplní své výchovné povinnosti, může být uložena pokuta až do výše 1 000 GBP.

4.6.2 Problém s nařízenými tohoto druhu je, že zbavují břemene odpovědnosti nezletilé, kteří by podle moderních, na odpovědnost orientovaných přístupů trestního práva, měli být voláni k odškodnění či nápravě způsobené škody. V některých situacích rodiče (zejména ti, jež mají omezené ekonomické zdroje a tudíž méně příležitostí dopřát svým dětem péči a dohled) mohou navíc cítit, že byli nespravedlivě potrestáni, nejsou-li schopni dokázat, že nenesou žádnou odpovědnost. Rodiče především potřebují pomoc při řádné výchově svých dětí spíše než nezasloužené obviňování.

4.6.3 Některé země zaznamenávají návrat ke koncepcím, které byly v 80. letech považovány za zastaralé, jako například zadržení v bezpečných zařízeních, která jsou také využívána k tomu, aby poskytovala sociální pomoc nezletilým bez ochrany. Jinak řečeno, jde o návrat k tomu, že se dávají dohromady nezletilí, kteří spadají do sociálního systému, s nezletilými, kteří patří do systému spravedlnosti mladistvých.

5. Současná úprava v EU

5.1 I když se Rada Evropy již při různých příležitostech konkrétně zabývala problémem spravedlnosti mladistvých (především ve výše uvedeném doporučení č. (87) 20 Výboru

ministrů Rady Evropy o sociální reakci na kriminalitu mladistvých a nedávno přijatém doporučení č. (2003) 20 Výboru ministrů o nových způsobech řešení kriminality mladistvých a úloze systému spravedlnosti mladistvých⁽⁶⁾), nelze to říct také o institucích EU, které se této záležitosti dotkly pouze v souvislosti s jinými problémy, jako je například prevence kriminality.

5.2 Základní texty Evropské unie a Evropského společenství uvádí dva přístupy k tomuto tématu: hlava VI Smlouvy o Evropské unii (SEU) s názvem *Ustanovení o spolupráci v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí*; a hlava XI Smlouvy zakládající Evropské společenství (SES) s názvem *Sociální politika, všeobecné a odborné vzdělávání a mládež*.

5.2.1 Policejní a soudní spolupráce v trestních věcech by měla být upravena články 29 a *násl.* SEU, jejichž cílem je poskytnout občanům vysokou bezpečnost v rámci oblasti svobody, bezpečnosti a práva. Tato ustanovení stanoví postupy pro mezivládní spolupráci v trestních věcech na policejní a soudní úrovni, včetně takových aspektů, jako je prevence kriminality a boj proti zločinu, ať už organizovanému či nikoliv. V této souvislosti Komise dne 30. dubna 2004 předložila *Zelenou knihu o sblížení, vzájemném uznávání a výkonu trestních sankcí v Evropské unii*. Cílem konzultačního dokumentu Komise je analyzovat, zda existence různých systémů v EU způsobuje problémy soudní spolupráci mezi členskými státy, a identifikovat překážky implementace zásady vzájemného uznávání. Dokument se nezmiňuje o kriminalitě mladistvých ani o systému spravedlnosti mladistvých, ale neexistuje žádná překážka k tomu, abychom na tyto aspekty uplatnili cíle, jež jsou uvedeny v úvodu, například zadržení, alternativní tresty a mediace.

5.2.2 V této fázi rovněž stojí za zmínku AGIS – rámcový program policejní a soudní spolupráce v oblasti kriminality⁽⁷⁾, jenž přijala Evropská komise dne 22. července 2002. Program podporuje policejní, celní a soudní spolupráci a podporuje práci odborníků s cílem pomoci provádět evropskou politiku v této oblasti. Na základě tohoto programu bylo zahájeno množství iniciativ o vzájemném uznání právních předpisů a osvědčených postupů v oblasti kriminality mladistvých a systémů spravedlnosti.

⁽⁶⁾ Je možné uvést i rozhodnutí (66) 25 o krátkodobém zacházení s mladistvými pachatelé mladších 21 let, rozhodnutí (78) 62 o sociální transformaci a kriminalitě mladistvých, doporučení č. (88) 6 týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin a doporučení č. (2000) 20 týkající se úlohy včasného psychosociálního zásahu v prevenci kriminality.

⁽⁷⁾ Tento program pokračuje a rozšiřuje práci dřívějších programů fungujících podle hlavy VI: *Grotius II – Criminal*, *Oisín II*, *Stop II*, *Hippokrates a Falcone*.

5.2.3 V souvislosti s hlavou VI SEU bychom se rovněž měli zmínit o rozhodnutí Rady ze dne 28. května 2001, kterým se zřizuje *Evropská síť prevence kriminality* ⁽⁸⁾, jež se zabývá všemi typy trestných činů, ale soustředí se především na trestné činy páchané mladistvými ⁽⁹⁾, v městských oblastech a v souvislosti s drogami.

5.2.4 V souvislosti se sociální politikou, všeobecným a odborným vzděláváním a mládeží článek 137 SEC zdůrazňuje aktivity orgánů Společenství, jejichž cílem je podpora integrace osob vyloučených z trhu práce a boj proti sociálnímu vyloučení. Jak jsme již uvedli výše, socio-profesní integrace je bezpodmínečně jedním ze dvou klíčových prvků prevence a boje s kriminalitou mladistvých. V této oblasti Evropská rada a instituce Společenství přijaly velký počet strategií, agend, projektů a programů, z nichž některé jsou uvedeny výše v bodě 1.2. Nejdůležitějším z nich je z důvodu užšího vztahu k oblasti mladistvých pachatelů *Akční program boje proti diskriminaci* ⁽¹⁰⁾, jež spadá pod Cíl 1 Evropského sociálního fondu.

5.3 Co se týká Evropského parlamentu, ten předložil, i když v rámcové formě, různá opatření v oblasti ochrany mladistvých a přijal množství usnesení, včetně *Evropské charty práv dítěte*, která byla přijata usnesením A3-0172/1992 ze dne 8. července 1992. Body 8.22 a 8.23 Charty stanovují řadu záruk nezletilých v trestním řízení spolu se zásadami a kritérii, jež by měly upravovat všechny sankce, které lze uložit, a zdroje, jež by měly využívat při jednání s mladými pachateli.

6. Přínos evropského referenčního rámce pro spravedlnost mladistvých

6.1 Jak bylo uvedeno výše, kriminalita mladistvých znepokojuje mnoho evropských občanů. Navíc existuje jasné povědomí o tom, že je to společný problém evropských zemí a že by bylo vhodné, aby se jím zabývaly instituce EU. To se odrazilo

⁽⁸⁾ Úř. věst. L 153, 8.6.2001.

⁽⁹⁾ Příklad práce, kterou provádí Evropská síť prevence kriminality je *A review of the knowledge on juvenile violence: trends, policies and responses in the EU Member States*, Fitzgerald, Stevens and Hale, 2004.

⁽¹⁰⁾ Příkladem je jeho aplikace na systém spravedlnosti mladistvých: ve Španělsku nevládní organizace *Fundación Diagrama* (orgán, který řídí tresty odnětí svobody uložené soudy mladým pachatelům v mnoha autonomních oblastech země) spolurídí operační program s regionálními orgány, zaměřený na mladé lidi, kteří vykonávají nebo vykonávali trest odnětí svobody, a na opatření, která ukládá systém spravedlnosti mladistvých. Cílem programu je vytýčit pro tyto mladé lidi osobní a podrobnou cestovní mapu pro vstup do společnosti a zaměstnání, která začíná ještě před tím, než jsou propuštěni z nápravného zařízení. Program dosahuje významných výsledků.

i v průzkumu Eurobarometer 2001 (jež se jako první zabýval vnitřní bezpečností v členských státech). Podle průzkumu má 45 % evropských občanů pocit, že by politika prevence kriminality mladistvých měla být společnou záležitostí vnitrostátních orgánů a institucí EU.

6.2 Jak bylo dříve uvedeno, OSN a Rada Evropy již stanovily v souvislosti s kriminalitou mladistvých a systémy spravedlnosti mladistvých množství mezinárodních standardů. Mají však jen malou nebo žádnou závaznost (s výjimkou Úmluvy o právech dítěte, o které jsme hovořili dříve) a jednoduše spojují řadu minimálních pravidel pro celé mezinárodní společenství. EU by měla z těchto pravidel vycházet a vzhledem ke své úrovni rozvoje a větší vnitřní homogenitě by měla aktivně usilovat o zlepšení mezinárodně stanovených zásad a jejich zefektivnění v rámci svého území.

6.3 Kromě toho by každá země EU mohla při vypracování svých politik zabývajících se různými aspekty kriminality mladistvých, jako je prevence, justice, ochrana a integrace, využívat zkušeností a osvědčených postupů dalších členských států. A to o to více, protože se jednotlivé příčiny a vnější znaky kriminality mladistvých v těchto zemích stále více podobají (drogová závislost, rasistické jednání, násilí spojené se sportem, využívání nových technologií pro trestné účely, městský vandalismus atd.).

6.4 Stejně tak dále podporují myšlenku společných pravidel systému spravedlnosti mladistvých faktory vyplývající z probíhající evropské integrace, jako je odstranění hraničních kontrol a volný pohyb osob, protože se mladí lidé mohou volně pohybovat v zemích Společenství, nemluvě o příhraničních regionech, které se rozprostírají na tisících kilometrech mezi 25 členskými státy. Větší homogenita a/nebo koordinace mezi příslušnými vnitrostátními zákony a politikami by mohla odstranit nebo omezit rizika či nové situace vytvořené větší mobilitou (jako je například možnost, aby mladistvý pachatel žil v jedné zemi a byl odsouzen za spáchání trestného činu v jiné zemi EU).

6.5 Protože země často navíc využívají svých systémů spravedlnosti mladistvých jako zkušebních systémů pro budoucí reformy systémů trestního práva dospělých, mohla by koordinace a sblížení systémů spravedlnosti mladistvých pro změnu pomoci sblížit systémy vnitrostátního trestního práva. Jak bylo uvedeno dříve, tento cíl je již jedním z cílů EU a bylo dosaženo významného pokroku (eurozatykač, vzájemné uznávání a provádění trestů atd.). Kromě toho je oblast právních předpisů kriminality mladistvých záležitostí poměrně nedávná

(nejstarší pocházejí z počátku 20. století), což znamená, že by zahájení procesu přizpůsobování nevzbudilo tolik neochoty nebo nezpůsobilo tolik obtíží jako v případě systémů trestní spravedlnosti dospělých, které mají dlouhou historii, v níž hrají svou roli hluboce zakořeněné historické, kulturní a právní faktory.

6.6 Stejně tak je důležité uvědomit si dopad, který by mohl mít referenční rámec Společenství na omezení a prevenci regresivních trendů při řešení kriminality mladistvých a pro systém trestní spravedlnosti mladistvých, které jsou zřejmé, jak bylo uvedeno výše, v určitých členských státech EU.

6.7 Jak z preventivně/sociálního úhlu, tak z represivně/soudního úhlu tento společný jev v této oblasti v zemích EU bezpochyby zdůrazňuje potřebu společného rámce pro řešení tohoto problému. To požaduje ve svém doporučení (2003)20 i Rada Evropy, kde se hovoří o „*potřebě oddělených a odlišných evropských pravidel o sankcích a opatřeních Společenství a evropských vězeňských pravidlech pro mladistvé*“.

7. Návrhy týkající se evropské politiky spravedlnosti mladistvých

7.1 Výše uvedené body navrhuji následující **obecné linie přístupu**:

7.1.1 Všechny členské státy EU jsou v různé míře svědkem zhruba podobného jevu, který také vyžaduje srovnatelné reakce: rozpad tradičních nástrojů neformální sociální kontroly (rodina, škola, práce), vznik ghet ve velkých městských centrech, kde je významné procento populace ohroženo sociálním vyloučením, nové formy kriminality mladistvých (násilí doma a ve škole, mládežnické gangy, městský vandalismus), zneužívání drog a alkoholu atd.

7.1.2 Od 70. a 80. let 20. století se modely spravedlnosti mladistvých v členských státech EU postupně sblíží v důsledku mezinárodních právních instrumentů, které jsme uvedli výše v bodě 3.2.1. Rozšiřuje se model *odpovědnosti*, jenž obecně souvisí s *restorativní* či *reparativní* justicí. Mezi členskými státy však stále přetrvávají významné rozdíly (z nichž nejdůležitější je, jak jsme viděli výše, věk trestní odpovědnosti).

7.1.3 Celá řada důvodů, o nichž jsme se již podrobně v tomto dokumentu zmínili, jako jsou podobné sociálně-ekonomické a politické podmínky členských států, právní tradice, které jsou někdy velmi blízké, a někdy zase naopak téměř neslučitelné, sociální politiky týkající se prevence kriminality mladistvých, které jsou již financovány a podporovány rozpočty Společenství, hovoří ve prospěch progresivního sjed-

nocování modelů a systémů prevence, ochrany, činnosti a právních předpisů týkajících se kriminality mladistvých a spravedlnosti mladistvých.

7.1.4 Myšlenku většího sblížení, koordinace a výměny podporuje také několik dalších faktorů:

7.1.4.1 Činnost spojená s kriminalitou mladistvých a spravedlností mladistvých není omezena pouze na soudnictví (kde mohou působit překážky různé právní modely a tradice), usiluje však o to být mezioborová, zapojit více institucí, a propojit tak další znalostní obory, jako jsou sociální a behaviorální vědy, a zcela různé instituce, úřady a organizace (národní, regionální a místní správy, různé typy sociálních služeb, policejní a soudní struktury, neziskové organizace, soukromé společnosti zabývající se projekty sociální odpovědnosti podniků, rodinná sdružení, ekonomické a sociální aktéry atd.), které často pracují nekoordinovaným způsobem.

7.1.4.2 Informační společnost, technologický pokrok, otevírání hranic a další podobné faktory samozřejmě významným způsobem přispívají k šíření jevů, o nichž jsme se zmínili v bodě 7.1.1⁽¹⁾, i když bychom neměli ani přehlížet prostý efekt nápodoby takového chování (znásobený zveřejňováním takových událostí v médiích): všechny tyto změny se odehrávají šíleným tempem a evropské země si nemohou dovolit je ignorovat.

7.2 Ve světle výše uvedených skutečností se EHSV domnívá, že by měla být přijata následující opatření k vytvoření komunitární politiky týkající se kriminality mladistvých a systému spravedlnosti mladistvých:

7.2.1 Nejdříve je důležité mít **aktuální a srovnatelné statistické údaje** o stavu kriminality mladistvých v evropské 25, které by poskytly spolehlivý obrázek o problému, jeho reálných rozměrech a řešeních, přičemž je třeba zohlednit – mezi jinými faktory – možné rozdíly mezi mladistvými pachatelé mužského a ženského pohlaví.

7.2.2 Z hlediska kvality je Výbor přesvědčen, že by členské státy měly mít k dispozici řadu **minimálních standardů nebo pokynů**, které by se týkaly všech aspektů spravedlnosti mladistvých, od toho, jakým způsobem policie a soudy zachází s mladými lidmi, kteří se dostali do konfliktu se zákonem, až po převýchovu a resocializaci. Tyto standardy by měly považovat zásady stanovené v Úmluvě o právech dítěte, zejména v člancích 37 a 40, a mezinárodní směrnice, které jsou obsaženy v úmluvách uvedených výše v bodě 3.2.1, za výchozí bod pro podrobnější rozpracování a implementaci.

⁽¹⁾ Stojí za to poukázat na důležitou úlohu, kterou při nepokojích ve Francii v listopadu 2005 sehrály chaty, e-maily, blogy, mobilní telefony atd.

7.2.3 První krok v souvislosti s vypracováním těchto standardů spočívá v získání velmi podrobných informací o různých situacích a zkušenostech z každého členského státu. To lze provést různým způsobem, nicméně bychom je mohli získat tak, že shromáždíme informace prostřednictvím průzkumů zaslaných všem členským státům, které později doplní setkání skupin expertů a odborníků v oblasti, jejichž cílem bude výměna zkušeností a osvědčených postupů. Těmto setkáním bychom mohli dát pevný základ a vytvořit **sít expertů**, kde by členství a funkce byly přizpůsobeny zamýšleným specifickým cílům. Bylo by rovněž prospěšné, kdyby Komise k tomuto tématu zveřejnila **zelenou knihu**, aby byla úvaha a diskuse mnohem přesnější a týkala se co nejvíce institucí, organizací a jednotlivců.

7.2.4 V souvislosti s výše uvedenými opatřeními nebo alespoň jako další krok v rozvoji výměny vzájemných vědomostí a sblížení modelů spravedlnosti mladistvých v členských státech, by mělo být vytvořeno **evropské monitorovací středisko** pro kriminalitu mladistvých. Usnadnilo by to nejen studium problému, ale také by přispěla k šíření výsledků a poskytování poradenství a podpory příslušným orgánům a institucím při jejich rozhodování. Jinými slovy, musíme zabezpečit, aby výsledky úsilí těchto výzkumů a studia nezůstaly čistě akademického charakteru, ale aby pomohly v procesu přijímání praktických politik a strategií ⁽¹²⁾.

7.3 Aniž by byla dotčena výše uvedená ustanovení a vzhledem k tomu, že různé problémy, které se týkají kriminality mladistvých a systému spravedlnosti mladistvých, řeší jednotlivě různé **evropské politiky** (svoboda, právo a bezpečnost; mládež, výchova a vzdělávání, zaměstnanost a sociální věci), je třeba **operačně koordinovat** všechny zainteresované služby a agentury, aby bylo možné řešit kriminalitu mladistvých na mezioborovém a interinstitucionálním základě, což je, jak již bylo několikrát v tomto stanovisku naznačeno, nejlepší řešení.

7.4 Vzhledem ke specifickým znakům kriminality mladistvých a jejímu inherentně dynamickému a měnícímu se charakteru, je nezbytné, aby všechny dotyčné osoby pracující s mladými lidmi, jako soudci, státní zástupci, právníci, policie

důstojníci, úředníci, mediátoři, sociální pracovníci, probační úředníci atd., procházely odborným a neustále aktualizovaným školením. V tomto ohledu hrají klíčovou úlohu instituce Společenství díky výše uvedeným nástrojům (sít expertů, monitorovací středisko atd.) a dalším opatřením, jako jsou výměnné programy pro odborníky členských států, networking, nové metody distančního vzdělávání, např. e-learning atd. Měly by být vytvořeny takové programy Společenství, jejichž cílem by bylo uspokojit tyto specifické vzdělávací potřeby. Kromě toho by jakýkoli pokrok v oblasti spravedlnosti mladistvých v EU posílil postavení této oblasti poznání a podpořil vývoj odborného výzkumu na evropských univerzitách, jež musí být začleněny do celého procesu.

7.5 Stejně tak vzhledem k tomu, že tento problém má zřejmý sociální a občanský rozměr, měli bychom se postarat o to, aby v procesu nebyly přehlíženy všechny přímo příslušné organizace občanské společnosti a odborníci (orgány „třetího sektoru“, sdružení, rodiny, nevládní organizace atd.), protože mohou přispět k vytváření a následnému zavádění jakýchkoli programů a strategií v EU.

7.6 S ohledem na sociální integraci a reintegraci nezletilých a mladých pachatelů, jež tvoří třetí základ v bodě 1.1, jakákoli budoucí politika Společenství bude muset zohlednit také úlohu odborů a zaměstnavatelských organizací a jejich specifických způsobů dialogu při podrobném plánování způsobů socio-profesní integrace a reintegrace sociálně vyloučených nezletilých. Protože je socio-profesní integrace jedním z rozhodujících prostředků reintegrace takových nezletilých do společnosti, budou muset být zapojeni všichni důležití aktéři.

7.7 A konečně, EHSV si je vědom toho, že mají-li být všechny tyto politiky prosazeny, musí jim také odpovídat příslušné rozpočtové prostředky. Proto by Evropská komise měla vytvořit rozpočtové položky, které by pomohly při ochraně nezletilých a prevenci kriminality mladistvých a při zacházení s mladistvými pachateli prostřednictvím buď existujících projektů či iniciativ (jejichž cílem je odstranit sociální vyloučení a podporovat integraci mladých lidí do společnosti a práce) ⁽¹³⁾, nebo programů vytvořených konkrétně za tímto účelem.

V Bruselu dne 15. března 2006.

předsedkyně

Evropského hospodářského a sociálního výboru

Anne-Marie SIGMUND

⁽¹²⁾ Již 21. února 2003 předložila velká skupina poslanců Evropského parlamentu návrh usnesení (B5-0155/2003) o zřízení evropského monitorovacího střediska kriminality mladistvých.

⁽¹³⁾ Příkladem takových projektů a programů, které v současnosti probíhají, jsou AGIS, Daphne II, Equal a akční program boje proti diskriminaci.